

ELTÉRŐ MÉRETKATEGÓRIÁJÚ TEJTERMELŐ GAZDASÁGOK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

COMPARATIVE ANALYSIS OF DAIRY FARMS AT DIFFERENT SCALES

Szenderák János

Debreceni Egyetem, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar
Vidékfejlesztési agrármérnöki MSc szak II. évfolyam

ÖSSZEFOGLALÁS

Az állattenyésztés bruttó kibocsátásának csökkenése 2011-ben megállt, de a legtöbb ágazat, így a tejtermelés jövőbeli alakulása is kérdéses. A tejkvóta eltörlése 2015-ben új szabályozási környezetet teremt a tej termékpálya szereplőinek. Fontos szempont, hogy olyan gazdaságok jöjjenek létre, amelyek képesek csökkenteni a termelési költségeiket, így versenyképesek tudnak maradni a nemzetközi piacon. Szakmai viták folynak arról, hogy mekkora az ideális telepméret a tejágazatban. Vizsgálataim célja eltérő nagyságú tejtermelő telepek összehasonlítása (600 – 1 700 – 3 000 tehén). Kijelenthető, hogy a takarmányköltségek aránya magas a költségeken belül, mely rendszeres legeltetéssel csökkenthető. A kisebb állomány nem befolyásolta negatív módon a nyereségességet. Erős befolyásoló szerepe van a gazdaságok specifikus tényezőinek (takarmányozási technológia, legeltetés lehetősége, állategészségügyi tényezők). A vizsgálat egyik alapvető eredménye, hogy kevésbé korszerű, de jól menedzselt tartástechnológiával is nyereséges lehet a gazdálkodás.

Kulcsszavak: tejgazdaság, tejkvóta eltörlés, összehasonlító elemzés

ABSTRACT

The decreasing of gross output of animal husbandry has come to a halt in 2011, but the situation of most of the agricultural sectors are in question. The abolition of milk quota will create a new economic environment for the stakeholders of the dairy supply chain. It is important to establish dairy farms that can decrease the production cost in order to maintain international competitiveness. There are many professional debates about the ideal size of dairy farms. The object of my research is to compare dairy farms at different scales (600 – 1 700 – 3 000 cows). It can be concluded that the ratio of feed cost is high in the cost structure but even periodic grazing could contribute to decreasing production cost. Having smaller herd doesn't affect the profit negatively. The specific factors of dairy farms have important roles (feeding technology, possibility of grazing, animal health issues). Basic result of the analysis show that dairy farming can be profitable with less advanced but well managed breeding technology.

Keywords: dairy sector, milk quota abolition, comparative analysis

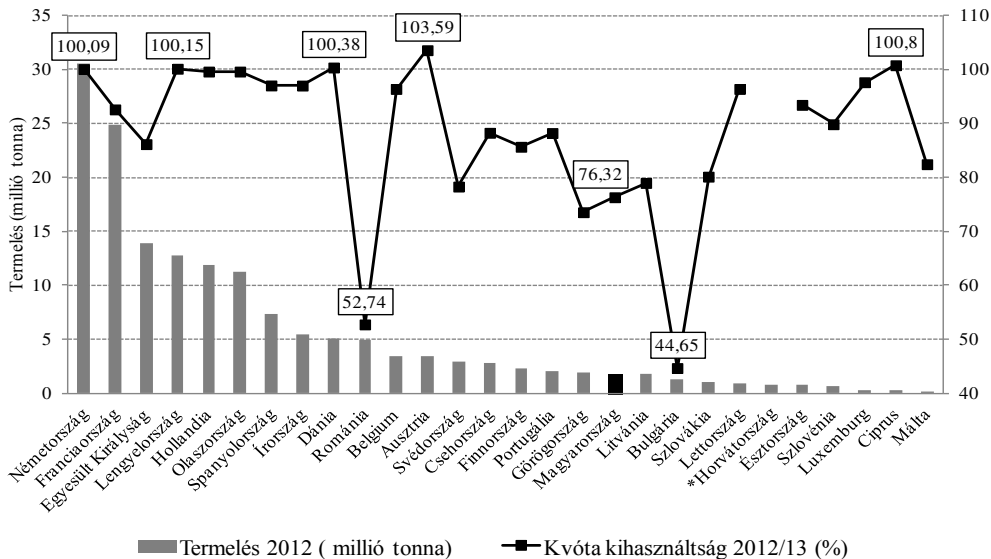
BEVEZETÉS

Globálisan a tejtermelés növekedése szoros korrelációt mutat a növekvő globális népességszámmal és a változó nyugati fogyasztói szokásokkal, aminek oka a javuló jövedelemhelyzet és az urbanizáció (EMB, 2013a). A 2010-2012 közötti évek átlagában a fejlődő országok tejtermelése meghaladta a fejlettekét. A fejlett országok termelésének növekedése a magasabb fajlagos hozamokból származott. A globális kínálat éves növekedési üteme várhatóan 2,3%-ról 1,8%-ra csökken 2013-2022 között az előző évtized átlagához viszonyítva. A csökkenés oka a víz és az elérhető földterületek hiánya a fejlődő országokban. Ennek ellenére a fejlődő országok tejtermelésének növekedési üteme (2,5%) még így is több mint kétszerese lesz a fejlett országokénak (1%). Lassú növekedés várható az EU tejtermelésében (0,3%/év) a következő évtizedben, első-

sorban a belső kereslet szerény növekedésének köszönhetően a viszonylag magas költségek ellenére (OECD-FAO, 2013).

A termelés növekedése majdnem elérte a korlátait a főbb tejtermelő régiókban, mivel a földterületek elérhetősége nehéz (verseny a tej- és a bioüzemanyag-termelés között), a tehenek elérték a termelési potenciáljuk felső határát, a legeltetés hiánya növeli az állatjóléti kockázatokat (EMB, 2013b).

Magyarország beszállítási kvótája 1,947 millió tonna volt a 2012/13-as kvótaévben, 76,32%-os kihasználtsággal. Ez a negyedik legrosszabb érték volt Görögország (73,55%), Románia és Bulgária (52,74 és 44,65%) után (1. ábra).

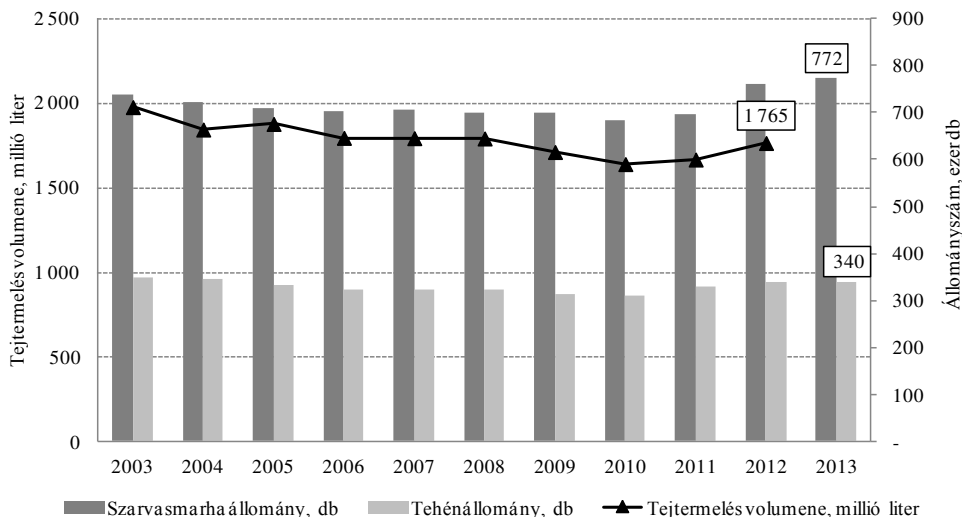
1. ábra: Az EU tejtermelői (2012) és kvótakihasználtságuk (2012/13)

Forrás: FAO, 2014, és MÁNDI-NAGY, 2013a alapján saját szerkesztés

2012-re a magyar tejtermelés elérte az 1,76 mrd litert. A szarvasmarha létszám 772 ezer volt 2013-an (2. ábra). Szűkebb nemzetközi összehasonlításban a hazai tehenek tejhozama jónak tekinthető (MÁNDI-NAGY, 2013b), de EU szinten a tej beltartalmi értéke elmarad a kívánatos-tól. A 3,63%-os zsír- és 3,21%-os fehérjetartalom mélyen az EU átlag alatt marad (zsírtartalom 4,04-4,06%, a fehérjetartalom 3,37-3,39% 2012-ben) (EUROSTAT, 2013). A hazai árrendszer „liter szemléletű”, a több, de hígabb tejet preferálja (BÚZÁS – SZABÓ, 2011). Véleményem szerint ez és az egyoldalú kukorica-alapú (keményítő-alapú) takarmányozás hátráltatja a beltartalmi értékek növelését, mivel gyakorlatilag a tejben található többletvíz kerül kifizetésre.

A nyerstej termelői átlagára 109,39, kivitelű ára 124,83 Ft/kg volt 2014 februárjában. Mindkettő közel 20%-al volt magasabb az előző évhez képest (MÁNDI-NAGY, 2014). A magyar tej- és tejtermék árakat sokkal inkább a világgiazi árak fogják meghatározni a kvótarendszer megszűnése után, melyre a versenyképesség növelése lehet a válasz (AKI, 2013).

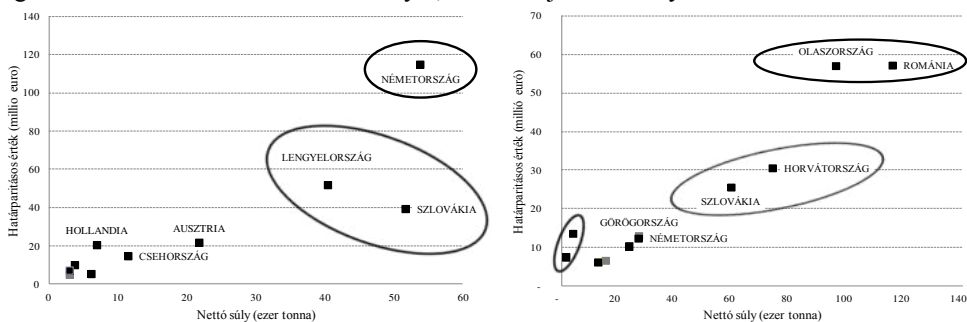
A tejelő tehenetartás költségei 6,3%-kal nőttek 2010-2011 között a meghatározó ártermelő gazdaságok átlagában. A költségcentrumhoz tartozó gazdaságoknál ez 590 ezer Ft/tehen volt. 6%-al nőtt a tej önköltsége (borjak értékével csökkentve), ez 73 Ft/litert jelentett. A tej 97%-át átlagáron (2011-ben 87,20 Ft/liter) értékesítették a gazdák. A tehenenkénti jövedelem meghaladta a 241 ezer Ft-t 2011-ben, így a támogatásokat teljes egészében jövedelemként számolhatták el a gazdálkodók (BÉLÁDI – KERTÉSZ, 2012).

2. ábra: Magyarország szarvasmarha állománya és tejtermelése (2003-2013*)

Forrás: KSH, 2014 alapján saját szerkesztés

A tej- és tejtermék importunk (3. ábra) 208 ezer tonna volt 305 millió euró értékben 2013-ban. 48%-át a nyerstej és tejszín, 22%-át a sajt és túró tette ki. Az export mennyisége 499 ezer tonna, értéke 208 millió euró volt. A hazai kivitel olcsó és feldolgozatlan termékekből áll (túlnyomórészt nyerstej), míg a behozatal drága és elsősorban feldolgozott termékeket (vaj, sajt és túró, savanyított tejtermékek) jelent (KSH, 2013). Előnyösebb lenne növelni az exportban a magas hozzáadott értékű termékek arányát, mert ez új munkahelyeket is teremtene.

3. ábra: Magyarország tej- és tejtermék importja és exportja (2013)*

Forrás: KSH, 2013 alapján saját szerkesztés

Az AKI (2013) szerint az EU legtöbb térségében nem a tejkvóta, hanem a rendelkezésre álló mezőgazdasági terület nagysága, a finanszírozás költségei, a környezetvédelmi megkötések és a kiskereskedelem árharca jelentett problémát. A globális folyamatok hatásának erősödésével egy időben megnő a szélsőséges ármozgások és a krízishelyzetek kialakulásának veszélye.

Az ERNST&YOUNG (2013) szerint az áringadozás lesz a legfőbb kihívás 2015 után. PENNING (2013) úgy véli, hogy újra kell gondolni a jelenlegi piacszabályozási eszközöket és újakkal kell kiegészíteni. Véleménye szerint az ár és a mennyiség aszimmetriái az értékláncon belül megszüntethető vagy visszaszorítható egy ár- és mennyiség információs platform létrehozásával. THEUVSEN (2013) és SCKOKAI (2013) azt javasolja, hogy állandósítsák, illetve

erősítsék meg a biztonsági hálót a kivételes piaci válságok érdekében. THEUVSEN (2013) javasolja a jelenlegi jogi keretek megerősítését a kedvezőtlen adottságú területek érdekében. PENNING (2013), THEUVSEN (2013) és SCKOKAI (2013) is egyetértenek abban, hogy a hozzáadott érték megoszlása az értékláncon belül központi kérdés lesz a közeljövőben is. A termelői szervezetek és a szakmaközi szervezetek szerepét indokolt ezért megerősíteni.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A szekunder kutatás alapját nemzetközi és hazai statisztikai adatok adták. A vizsgálatom során törekedtem a legfrissebb adatok elemzésére (2012). A primer kutatás során adatgyűjtést végeztem három hazai tejtermelő gazdaságban, melyek anonimitási okokból **A – B – C** elnevezést kaptak. A kiválasztás kritériuma az állomány mérete és a hasonló tartási- és takarmányozási technológia volt. Az elemzés a 2010-2013 közötti időszak adatait ölelte fel. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet Ágazati Kérdőívét kitöltve a gazdaságok összehasonlíthatóvá váltak. Ennek során nem csupán az egyes gazdaságok költség- és jövedelemszerkezete kerül megvizsgálásra, hanem az egymáshoz való viszonyuk is.

EREDMÉNYEK

Az **A** gazdaság átlagosan 600, a **B** és **C** 1700 és 3000 egyed tartott 2010-2013 között. Az **A** gazdaságnál adatszolgáltatási okok miatt nem lehetett elkülöníteni az állattenyésztés személyi állományát, így dolgozói létszáma 50-55 fő volt. A **B** gazdaság tehénállománya 1000-1100 volt 2012-ig, majd telepösszevonások miatt 1700-ra emelkedett, 60 fő dolgozói létszám mellett. A **C** gazdaság tehénállományának ellátását 160 fő végezte. Az **A** gazdaság évi tejtermelése 5-6 millió liter volt 2010-2013 között. A termelt tej beltartalmi értékei a legmagasabbak voltak a gazdaságok között (fehérje- 3,4-3,5, zsírtartalom 3,6-3,9%). A **B** gazdaság évi tejtermelése 9-9,8 millió liter volt 2010-2011-ben, ami az állomány összevonása után 14 millió literre nőtt (3,3%-os fehérje- és 3,6%-os zsírtartalom). A **C** gazdaság tejtermelése 24-ről 29 millió literre nőtt 2010-2013 között, 3,3%-os fehérje- és 3,7%-os zsírtartalom mellett.

Az **A** gazdaság takarmányköltségei a legalacsonyabbak (240-440 ezer Ft/tehen), a **B** gazdaságé a legmagasabbak voltak a három gazdaság közül, de előnyös, hogy a saját takarmányok aránya magasabb volt a költségszerkezeten belül (58-70%), mint a vásároltaké (30-42%). A saját takarmány biztosabb alapot ad a takarmányozáshoz, ahol a minőségi paraméterek tőlünk függenek. Az **A** gazdaság saját tulajdonú legelőterület mellett fekszik, amit a növekedésben hasznosít. A növénytermesztési ágazattól vásárolják meg a takarmányokat, így elszámoláskor piaci áron vásároltként tüntetik fel (számveteli előírás). A gazdaság kevésbé korszerű a másik kettőhöz képest. A kisebb állomány könnyebb kezelhetősége és az átgondolt vezetés miatt nem érezhető ennek hátránya. A **C** gazdaságnál magasabb a vásárolt takarmányok aránya a takarmányköltségen belül (átlagosan 70%). A kedvező piaci takarmányár mellett értékesítik saját termelésű takarmányaikat, ugyanakkor viszonylag alacsony piaci áron vásárolnak. Ez eredményes módszer lehet körültekintő alkalmazás esetén.

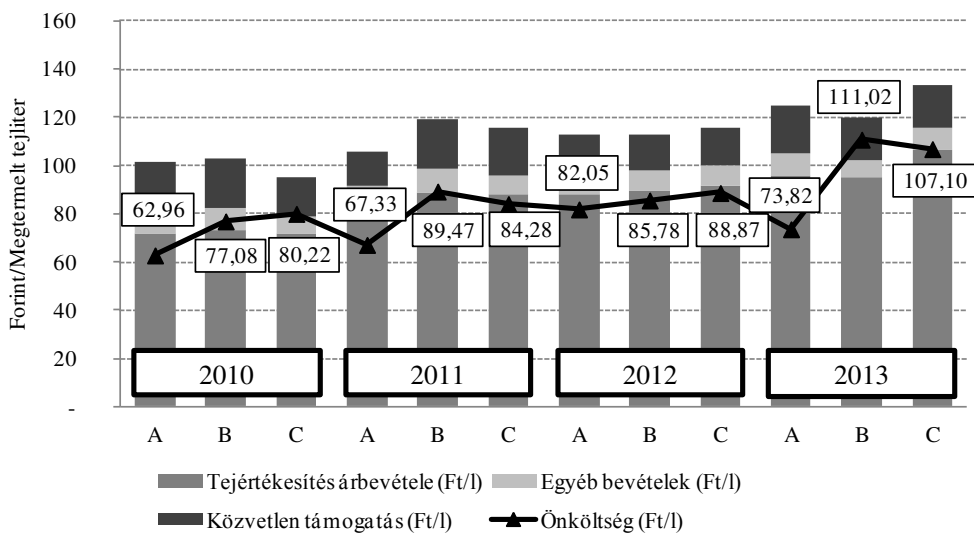
Az **A** gazdaság állategészségügyi költsége 22-26 ezer Ft/tehen volt 2012-ig, majd 2013-ban 57 ezer Ft. Ez vélhetően egyes betegségek gyakoribb kezelésére és megelőzésére vezethető vissza. A legeltetésnek állattjóléti vonatkozása is van (lábvég megbetegedések visszaszorítása). A legeltetés hiánya miatt növekvő mélyalmos tartástechnológiát alkalmaz a **B** gazdaság, állategészségügyi fajlagos költsége 14-18, míg a **C** gazdaságé 28-30 ezer Ft/tehen volt. Az **A** gazdaság munkabérei a legmagasabbak voltak a három gazdaság közül (94-102 ezer Ft/tehen). A nyereségesség miatt magasabb munkabérek is megengedhetőek. A **B** gazdaság munkabér költsége magas volt (70-80 ezer Ft/tehen) a béren kívüli többféle jutalom miatt (országos átlag: 58-50 ezer Ft/tehen 2010 és 2011-ben (BÉLÁDI – KERTÉSZ, 2012)). A gazdaság vezetői szerint érezhető-

en javult a munkahatékonyság. A **C** gazdaság munkabér költsége a legalacsonyabb, 39-44 ezer Ft/tehen volt.

Az árbevétel összetétele állomány nagyságtól függetlenül azonos volt. A tejértékesítés az árbevétel 70-80%, a támogatások – gazdaságtól függően – 13-20%, az élő állat értékesítés a 6-10%-át adta.

Az **A** gazdaság termelési értéke elérte a tehenenkénti 1 millió Ft-t, a költségek 600-900 ezer Ft/tehen között alakultak, így az ágazati eredmény 300-500 ezer Ft/tehen volt. A **B** gazdaság termelési értéke 870- 970, a termelési költsége 750-936, míg az ágazat eredménye 122-145 ezer Ft/tehen volt 2010-2012 között. 2013-ban 14 ezer Ft/tehen lett az ágazati eredmény, mivel a fajlagos takarmányköltség 120 ezer Ft-tal volt magasabb, mint az előző évben A **C** gazdaság termelési értékének (805-1100 ezer Ft/tehen) növekedése kedvező gazdasági helyzetre utal. A termelési költség is enyhe növekedést mutatott (689 ezer Ft/tehen, mely 246 ezer Ft-tal nőtt 3 év alatt). A magasabb ágazati eredmények a magasabb fajlagos hozamokból és tejértékesítési árakból erednek.

Az **A** gazdaság önköltsége volt a legalacsonyabb (62-73 Ft/l), a **B** gazdaságé a legmagasabb (77-111 Ft/l). A gazdaság legtöbbször már a tejértékesítés árbevételéből fedezhették a költségeiket, de esetenként az egyéb bevételekre (élő állat eladás) is szükség volt (4. ábra).

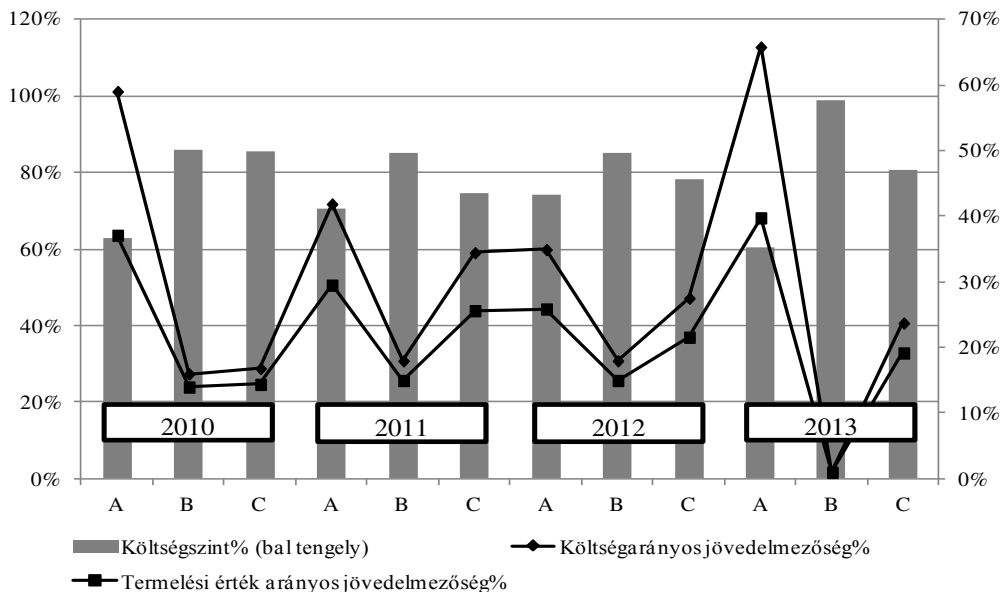

4. ábra: Az árbevétel és az önköltség viszonya (2010-2013)

Forrás: Saját, 2014

A költség- és termelési érték arányos jövedelmezőség az **A** gazdaságnál volt a legmagasabb (35-66 és 26-40%), a **B** gazdaságnál a legalacsonyabb (1-18 és 1-15%). A **C** gazdaság mutatói 17-34% között változtak, különösen 2011-2012 volt kiemelkedően nyereséges (34 és 28%). A költségszint az **A** gazdaságnál 60-75% , a **B** és **C** gazdaságnál 85-86% és 74-86% között mozgott (utolsó évtől eltekintve) (5. ábra).

Az **A** gazdaság gyógyszerköltsége (2,4-2,7 Ft/l) magasabb volt, mint a másik két gazdaságé a drágább állatgyógyászati készítmények és az állomány kedvezőtlenebb egészségügyi helyzete miatt. A **B** gazdaság értéke 2010-2013 között 1,5-ről 1,9 Ft/l-re nőtt. A **C** gazdaság értéke 2,7 Ft/l volt 2010-ben, majd némi csökkenés után 2013-ban újra 2,7 Ft/l lett. Az állomány nagyságtól független volt a fajlagos gyógyszerköltség mértéke.

5. ábra: Néhány hatékonysági mutató alakulása (2010-2013)

Forrás: Saját, 2014

A munkaóra ra jutó termelt tej 72,6 l volt a **B** gazdaságnál 2010-ben, mely erőteljesen nőtt a következő években a teveli összevonások többlettermelése miatt. A **B** gazdaság 2013-ban 106,4 l/munkaóra tejet termelt, míg a **C** gazdaság 89 litert. Az **A** gazdaságnál nem értelmezhetőek az adatok. Az **A** gazdaság megtermelt tejre eső takarmányköltségei alacsonyok (25-45 Ft/l), a **B** gazdaságé magasak voltak (72,65 Ft), mely 2010-2013 között 30 Ft/l-el növekedett. A **C** gazdaságnál 2010-2013 között 16 Ft/l-rel nőtt a takarmányköltség. A tejhozamok jónak ítélték az országos átlaghoz képest (7 100 l/tehen/év 2010-2011-ben (BÉLÁDI – KERTÉSZ, 2012)). Az **A** gazdaság hozamai a 9 000 l/tehen fölött voltak kiváló beltartalmi értékekkel. A **B** gazdaság esetében csökkentek a fajlagos hozamok (2010 és 2013 között 8 653-ról 8 066 literre). A **C** gazdaság 7 900 és 8 300 l/tehen éves átlagértéket ért el.

A kutatás feltevései a következők voltak:

1. hipotézis: A magyar tejtermelőket hátrányosan fogja érinteni a kvóta eltörlése.

A vizsgálat adataiból következően bizonyítást nyert.

2. hipotézis: A nagyobb állatlétszámú telepek versenyképesebbek, mint a kisebbek.

Csak részben nyert bizonyítást, mivel az „A” gazdaság magasabb versenyképességét a sajátos takarmánybázisa tette lehetővé.

3. hipotézis: Támogatások nélkül állomány nagyságtól függetlenül veszteségesek a tejtermelő telepek (ceteris paribus).

Nem nyert bizonyítást.

KÖVETKEZTETÉS ÉS JAVASLATOK

Az áringadozást kritikus területnek tartom, mert a gazdák jövedelmét veszélyezteti, akiknek alig van befolyásuk az árhatás mérsékelésére. Helytálló meglátásnak tartom az ár- és információs platform létrehozását, mely könnyen használható, széles körben elérhető és friss információkat biztosít a termelők számára. Oktatási, továbbképzési lehetőségeket indokolt biztosítani a

hazai gazdáknak a külföldi gyakorlaton részt vett szakemberek tapasztalatainak hasznosítása mellett. A fiatal gazdák szerepét egyre fontosabbnak látom. A termelők árelfogadó magatartást követnek. Piaci alkupozíciójuk erősítésében segíthetnek a termelői szervezetek. Egyre fontosabb a tejtermelő gazdaságok által okozott környezeti terhelés csökkentése. Célszerű lenne a gyepgazdálkodás színvonalának javítása is, mivel a magas takarmányozási költségek és kukoricaalapú takarmányozás a hazai tejvertikum versenyképességének egyik fő akadálya.

A saját kutatás keretén belül az **A** gazdaságnak javasolom a takarmányozási gyakorlat folytatását, a gyepgazdálkodás arányának növelésével. Továbbá indokoltnak tartom a jelenleg használt gyógyszerek körének felülvizsgálatát és az állategészségügyi helyzet javítását a kedvezőtlen állategészségügyi helyzet miatt. A munkabérek színvonalát célszerűnek tartom megőrizni, mivel kiváló motivációs eszköznek tartom. A magasabb profitot célszerű lenne részben új beruházásokra fordítani, melytől hosszú távon a fajlagos önköltség csökkenése várható. A **B** gazdaság szintén kedvező képet mutatott, melyet csak a takarmányköltségek kedvezőtlen színvonalára befolyásolt negatívan. A takarmány receptúrák összetételének felülvizsgálatával csökkenteni lehetne a magas költségeket. A saját termelésű takarmány eladásának és visszavásárlásának óvatosabb megvalósításával véleményem szerint elfogadható szintre lehetne csökkenteni a költségeket. Javasolom fenntartani a magasabb munkabéreket, melyek kedvező hatása itt is érvényesül. Jó meglátásnak tartom a beruházások megvalósítását és az állománynövelés gondolatát. A **C** gazdaság stabil képet mutatott folyamatosan növekvő eredménnyel. A vásárolt takarmány magas aránya mellett is stabil takarmányozást tudott megvalósítani, javasolom ennek folytatását. Itt is eredményt hozhat a felhasznált gyógyszerek körének felülvizsgálata az állategészségügyi költségek magas aránya miatt. Itt voltak a legalacsonyabb munkabérek. Ennek növelése itt is kedvező hatásokkal bírhat (habár a munkatermelékenységét mutatók növekedést mutattak).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) AKI (2013): Agrárgazdasági figyelő. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. V. évfolyam, 4. szám, 2013. december 20. pp.16-17. (2) BÉLÁDI K. – KERTÉSZ R. (2012): Az állattenyésztési ágazatok költség- és jövedelemhelyzete. In.: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete 2011. Agrárgazdasági Kutató Intézet, ISSN 2063 2843 ISSN 1418 2130, Budapest, pp. 61-78. (3) BÚZÁS GY. – SZABÓ F. (2011): Szarvasmarhafajták tejtermelésének gazdasági értékelése In.: Gazdálkodás. 55. évfolyam, 2. szám, 2011. pp. 166-173. (4) EMB (2013a): Monitoring Agency – A flexible supply management instrument for the European milk market. Kassel, 2013 September. 22. p. (5) EMB (2013b): http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/milk-conference/emb-presentation_en.pdf (6) ERNST&YOUNG (2013): AGRI-2012-C4-04 – Analysis on future developments in the milk sector. 19 September 2013. 131 p. (http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/milk-conference/ernst-and-young-report_en.pdf) (7) EUROSTAT (2013): <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (8) FAO (2014): <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QL/E> (9) KSH (2014): http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oma002.html (10) KSH (2013): <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (11) MÁNDI-NAGY D. (2014): Agrárpiaaci Jelentések Tej és Tejttermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. XVII. évfolyam, 03. szám, 2013. március 20. pp. 4-11. (12) MÁNDI-NAGY D. (2013a): Agrárpiaaci Jelentések Tej és Tejttermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. XVI. évfolyam, 10. szám, 2013. október 18. pp. 3-13. (13) MÁNDI-NAGY D. (2013b): Agrárpiaaci Jelentések Tej és Tejttermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. XVI. évfolyam, 3. szám, 2013. március 20. 9. p. (14) OECD-FAO (2013): Dairy In.: OECD-FAO Agricultural Outlook 2013, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2013-en ISBN 978-92-64-19422-9 (PDF) (15) PENNING, J. (2013): Analysis on future developments in the milk sector. 19 September 2013. 131 p. (http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/milk-conference/ernst-and-young-report_en.pdf) (16) SCKOKAI, P. (2013): Analysis on future developments in the milk sector. 19 September 2013. 131 p. (http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/milk-conference/ernst-and-young-report_en.pdf) (17) THEUVSEN, L. (2013): Analysis on future developments in the milk sector. 19 September 2013. 131 p. (http://ec.europa.eu/agriculture/events/2013/milk-conference/ernst-and-young-report_en.pdf)

